

Sanar les violències sexuals : una pràctica feminista que transforma el sentit del món

Informe recull del taller

Un informe de SUDS, amb la col·laboració d'Actoras de Cambio de Guatemala.

Autores: Rosa G. Graell i Carme Vidal Estruel

Portada: col·lage de Lucrecia Baquero amb il·lustracions d'Andrea Stöckel

Juliol 2021

Aquest informe s'enmarca dins del projecte 'Teixint xarxes comunitàries per promoure vides lliures de violències masclistes i transformar imaginaris i pràctiques que sostenen violència sexual, racisme i discriminacions cap a dones indígenes de Guatemala'. La informació continguda és responsabilitat de les autores i de l'organització SUDS. No reflecteix necessàriament la posició del finançador.

Amb el suport de L'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament.

**Generalitat
de Catalunya**

Saber-nos en la urgència

*El resultado ha sido sacar a la luz un hecho imponente y terrible:
son pocas las mujeres que pueden afirmar que no han sido
víctimas, alguna vez en sus vidas, de una agresión sexual
frustrada o consumada.*

Angela Davis, Mujeres, raza y clase

A l'estiu descobreixes que hi ha dones, cada cop més, que s'han tret de sobre la vigilància patriarcal, és la manera en què col·loquen el seu cos, la seua presència, la manera en què el gaudeixen prenent el sol a la piscina. A l'estiu és quan el desafiament de la felicitat del cossos no normatius s'expressa, són tots els cossos que el patriarcat situa fora de la norma, són tots els cossos que han après que la norma patriarcal no és altra cosa que una construcció de la qual és possible i saludable prescindir. Aquests són modelatges importants per totes, també per les nenes que juguen a imaginar-se adultes. Aquests són modelatges que hem de gestar i compartir per canviar el present que habitem i és per això que treballar des del cos s'esdevé una pràctica tan necessària.

Aprendre que el teu cos, per una o per altra, és inadequat segons els paràmetres que estableix el cànon patriarcal és molt cansat i un lloc des del qual s'alimenta l'autocensura que ens limita en l'aventura d'explorar què és allò que ens agrada. La violència sexual és l'ecosistema social i cultural que inscriu el sentit i el significat de la sexualitat humana dins del sistema patriarcal i determina les sancions sobre els cossos de les dones. La violència sexual és la manera en què el patriarcat ens disciplina i limita la relació amb el propi cos, és una estratègia de colonització i expropiació que té per objectiu obstaculitzar la pràctica política de les dones.

De la misma forma que la violación fue un elemento institucionalizado de la agresión llevada a cabo contra el pueblo vietnamita, diseñado para intimidar y para aterrorizar a las mujeres, los propietarios de esclavos alentaron la utilización terrorista de la violación con el objetivo de poner a las mujeres negras en su sitio. Según el razonamiento que pudieron haber seguido los propietarios de esclavos, si ellas habían alcanzado un sentido de su propia fuerza y habían desarrollado un poderoso impulso a resistir, las agresiones sexuales les recordarían su feminidad esencial e inalterable. Según la visión machista de la época, esto significaba pasividad, obediencia y debilidad. Prácticamente todas las narrativas de los esclavos del siglo XIX contienen referencias a la victimización sexual de las esclavas a manos de los amos y de los capataces. A pesar del testimonio de los esclavos sobre la elevada incidencia de la violación y de la coerción sexual, la literatura tradicional sobre la esclavitud ha silenciado casi por completo el tema del abuso sexual.

Angela Davis, Mujeres, raza y clase. (pagina 33)

L'impacte de la violència sexual és singular – en la vida de cada dona – i col·lectiu en la seva missió social: disciplinar les dones, el seus cossos, el seus comportaments i els seus anhels perquè no se surtin de la norma i acompleixin els mandats que el patriarcat els ha assignat. La violència sexual precisa

d'espais comunitaris per al seu procés de sanació i d'erradicació. Erradicar significa treure d'arrel i anar a l'arrel de la violència sexual demanar es-codrinyar el patriarcat de dalt a baix fins arribar a desxifrar la seva arquitectura més íntima, aquella que és més difícil d'observar i de desvertebrar: la violència sexual. La intersecció és fundacio-nal i funcional, el patriarcat per mantenir-se com a sistema hegemònica requereix de la violència sexual com a sistema de vigilància i d'imposició.

La violència sexual precisa d'espais comunitaris per al seu procés de sanació i erradicació

(...) la violencia expresiva engloba y concierne a unas relaciones deter-minadas y com-prensibles entre los cuerpos, entre las personas, entre las fuerzas sociales de un territorio. Es una violencia que produce reglas implícitas, a través de las cuales circulan consignas de poder (no legales, no evidentes, pero sí efectivas).

Rita Segato, La escritura en el cuerpo de las mujeres asesinadas en Ciudad Juárez

Les paraules són una eina difícil per explorar l'impacte i el dolor que la violència sexual té en la vida de les dones. No és gens fàcil parlar-ne, potser perquè de vegades tot és molt confós, potser perquè hem après – en relació amb la sexualitat – a sentir vergonya, pensar-nos en el binomi impossible que construeix l'arquetip de la puta i la santa, evitar donar peu als mals entesos i culpar-nos quan negociem sexe per vida, tal i com explica Inés Hercovich, perquè coneixem de què és capaç la còlera masculina des que som ben menudes.

I, tanmateix, malgrat sigui una experiència complexa, cercar la forma en què poder-nos acompanyar a sanar el dolor de la violència sexual és un moviment necessari i radical, tal i com vàrem comprovar amb el movi-ment #Metoo, les dones d'arreu del món varen compartir la seva vivència per situar que la violència sexual no és quelcom que s'inscriu de forma singular, sinó que és una agressió permanent i persistent contra totes les dones que cal assenyalar i que atempta contra la nostra llibertat.

“Porque hemos sido socializadas a respetar más al miedo que a nuestras necesidades de tener un lenguaje y una definición, y mientras esperamos en silencio por el lujo definitivo de ‘estar sin miedo’, el peso de ese silencio nos va a asfixiar.”

Audre Lorde

La violència sexual forma part de la memòria col·lectiva de les dones, malgrat la historiografia oficial no la situï dins dels continguts curriculars mainstream, aquells que busquen fixar la convenció de la certesa i cancel·len la veritat que s'inscriu en els cossos, en l'experiència quotidiana que és sobreviure. El patriarcat instaurà la violència sexual com a estratègia de control del cos i de la sexualitat de les dones i, des d'aques-ta jerarquia de poder, ha legislat els usos socials, els costums i els límits de la convenció d'allò que pot esdevenir respectable i d'allò que pot ésser creïble.

El patriarcat és un sistema que s'inscriu i s'aprèn en el procés de socialització diferencial de gènere. El patriarcat ens instrueix des que naixem: estereotips, rols i mandats de gènere... i, en relació amb la violència sexual, els aprenentatges que ens proposa el patriarcat tenen per missió perpetuar aquesta violència com a estratègia de vigilància del sistema. Així doncs, podem afirmar que la violència sexual és una estratègia fundacional i funcional del sistema patriarcal i, per erradicar-la ens és imprescindible activar-nos en el procés de canvi del sistema.

Por regla general, en Estados Unidos y en otros países capitalistas, las leyes contra la violación fueron originalmente formuladas para proteger a los hombres de las clases altas frente a las agresiones que pudieran sufrir sus hijas y sus esposas.

Angela Davis, Mujeres, raza y clase

Audre Lorde escriu: *les eines de l'amo mai no desmantellaran la casa de l'amo*. I aquesta és la raó per la qual ens és necessari enfocar-nos en el treball de cercar i gestar les eines que ens han d'acompanyar a sanar el dany i els impactes que la violència sexual té en les nostres vides. Sanar és una paraula que hem après de les companyes de la Colectiva actoras de Cambio; una paraula que porta al món una pràctica política feminista que és urgent i necessària: apropiari-nos del nostre cos, connectar-nos des del gaudi al sentit d'allò que som i d'allò que fem, transcendir el patriarcat com a sistema que pretén ordenar-nos la vida, acompanyar-nos les unes a les altres en aquests processos i gestar els espais per poder guarir-nos dels danys de la violència sexual.

Impulsamos un proceso político y social de largo plazo para romper el silencio, la culpa, y realizar un trabajo de memoria y sanación entorno a los crímenes sexuales cometidos sistemáticamente contra mujeres mayas y mestizas durante la guerra y la actualidad. Al reapropiarnos juntas de nuestra voz, nuestro cuerpo, nuestra historia y la confianza en la vida, afirmamos nuestra humanidad, nuestra dignidad, y recuperamos nuestra legitimidad. Las redes de solidaridad y defensa que hemos tejido entre sobrevivientes permiten involucrarnos en acciones colectivas dirigidas a erradicar la violación sexual y transformar las condiciones de las mujeres, en el territorio en el que vivimos; ya no como víctimas, sino como actoras de Cambio.

Sobreviure a la violència sexual és un acte de vida i d'insubmissió al patriarcat.

Les companyes de la Colectiva actoras de Cambio la seua pràctica situen la sanació com un procés polític transformador, un procés que ens permet sortir de la lògica del patriarcat i gestar nous significats per nombrar l'experiència i situar la pròpia pràctica política més enllà del que la lògica del sistema ha previst com a horitzó de possibilitat. Apren-

dre amb elles aquest lloc de pràctica política ha fet un moviment de sentit propi, sobretot en la manera de relacionar-nos i acompanyar les dones i els seus processos. Fer un canvi de sentit en la pràctica de sobreviure a la violència sexual és important, ja que aquest canvi de sentit endreça i la torna política. Sobreviure a la violència sexual és un acte de vida i d'insubmissió al patriarcat.

Portar-ho a casa nostra, facilitar aquest treball, arriscar allò més conegut i confiar amb tu mateixa i amb les altres dones, en la destresa per conduir amb cura, gestar un espai de confiança i seguretat, fer que passi... quants de nervis. I, sobretot, quin repte tan gran: convocar-nos les unes a les altres per guarir-nos, per sobreviure a la violència sexual, una experiència quotidiana en el cos de les dones. Tots els dies, en tots els

patriarcats del món i en totes les organitzacions que són estructurals al sistema.

Sabem de la violència sexual, la violència sexual està documentada i les seves estadístiques són conegudes i publicades cada 25 de Novembre als Mitjans de Comunicació. Però no s'atura. La violència sexual segueix, envaeix les nostres vides, les trenca. I, tanmateix, seguim. Sobreviure la violència sexual és un procés, una pràctica política de les dones d'arreu del món i des de sempre, i és important recollir i sembrar. La violència sexual és difícil de dir en paraules i, allò que trenca, és difícil d'explicar. No és gens fàcil parlar-ne. Fer-ho representa acollir la vulnerabilitat de no ésser creguda, o d'ésser responsabilitzada i jutjada. Parlar de violència sexual és difícil i, de vegades, els processos poden ser uns altres. Connectar amb el cos i reconèixer el camí. Acompanyar la decisió de cada una. Els silencis.

Existen muchas clases de poder; los que se utilizan y los que no se utilizan, los reconocidos o los que apenas se reconocen. Lo erótico es un recurso que reside en el interior de todas nosotras, asentado en un plano profundamente femenino y espiritual, y firmemente enraizado en el poder de nuestros sentimientos inexpressados y aún por reconocer. Para perpetuarse, toda opresión debe corromper o distorsionar las fuentes de poder inherentes a la cultura de los oprimidos de las que puede surgir energía para el cambio. En el caso de las mujeres, esto se ha traducido en la supresión de lo erótico como fuente de poder e información en nuestras vidas.

Audre Lorde, Usos de lo erótico: lo erótico como poder.

Amassar en presència

Van ser molts dies de pensar les dinàmiques, de col·locar-les i reflexionar-les, de decidir com embastar amb fil un dia que sabiem imprevisible. Tenir-ho tot i saber que tot podia canviar en qualsevol moment. Posar-nos disponibles i en presència.

Durant el taller, per connectar amb el cos vàrem fer molts espais de meditació i treball corporal, música i exercicis de moviment que hem après de la pràctica de les companyes de la Colectiva Actoras de Cambio. Vàrem ser 13 dones més les dues facilitadores i vàrem compartir tota la jornada amb el propòsit de netejar i guarir, cadascuna en el seu propi procés i, al mateix temps, en relació de confiança amb les altres, sabedores que ens necessitem per teixir aliances i acompanyar-nos.

Un dels objectius principals de la sessió s'ha enfocat en el treball de reconexió amb una mateixa. Un dels efectes de la violència sexual és la desconexió i el fraccionament d'una mateixa, de vegades, sostenir els efectes de la violència sexual passa per la dissociació del propi cos i de la realitat que ens envolta assumint un automatisme vital que ens emmalalteix. Com afirma la feminista comunitària Lorena Cabnal: *desde los cuerpos es donde se han construido las opresiones del sistema patriarcal, el colonialismo, el racismo pero también en el cuerpo es donde radica la energía vital*. I, en aquest moviment de retrobar-nos i celebrar-nos en aquest retrobament amb la pròpia corporalitat és on hem posat l'atenció del treball que hem portat a terme en aquest Taller.

Durant tota la jornada ens hem nomenat i hem col·locat la intenció en gestar un espai relacional que ens permetés superar les dinàmiques que s'instauren quan treballem des de la jerarquia com a lloc de significació en relació amb les altres dones, la horizontalitat – tal i com assenyalen les companyes de la Colectiva Actoras de Cambio - es un camino de muchos desafíos, es desnudar el corazón y no conformarse con la imagen, es saber que es vital que las mujeres nos nutramos unas a otras con nuestros poderes y saberes reconociéndonos con amor, y celebrando que todas crecemos y nos expandimos.

Treballar des de la horitzontalitat és un repte, sobretot aquí a casa nostra on les jerarquies del patriarcat han modelat les formules organitzatives de moltíssims espais, fins al punt que sentim que no hi ha una altra manera de funcionar que no passi per aquest principi de classificació que ens situa en la dificultat de no poder reconèixer l'altra i reconèixer-nos les unes a les altres.

El matí ha començat amb un espai de benvinguda, un temps perquè totes anéssim arribant amb calma i ens anéssim col·locant. Per la dinàmica del Taller era molt important que totes poguéssim començar a l'hora i que les dinàmiques es poguessin conduir sense interrupcions. Volíem garantir un clima d'intimitat que afavorís que totes ens sentíssim còmodes i segures amb allò que anàvem a treballar i a compartir.

Iniciem amb una petita meditació que anem repetint i les dones, poc a poc, es van incorporant al cercle: **Jo avui soc aquí per a ser, i per compartir, fins on pugui dir i em faci bé obrir.** La idea és que amb aquest inici ens puguem connectar amb la decisió lliure de ser aquí, conservar la seguretat d'implicar-se en la pròpia mesura, obrir-se al grup amb el propi ritme. **Trànsit d'allò individual a l'espai comunitari.**

A continuació les dues dones que acollim – en aquest Taller – el rol com a facilitadores expliquem la metodologia i sobretot la genealogia del treball. Aquest espai és necessari per teixir el vincle de confiança, aquí és on ens col·loquem en el rol de la facilitació i sol·licitem de manera expressa la confiança del Grup com a facilitadores, la confiança no es pot donar per suposada, s'ha de gestar i s'ha d'explicitar. És important que en el grup quedi clar que hi ha qui pren la responsabilitat de cuidar que l'espai sigui segur i d'acompanyar el procés. Confiar en que el grup i cadascuna es compromet a respectar el que és important per cadascuna.

Creem entre totes el cercle i a continuació cada dona diu en veu alta una cosa que la fa sentir segura: no judici, escolta, no comparar, no interrompre... i anem avançant, aquest espai és un espai que construïm des de l'anonimat perquè cada dona de les que participa ho fa de manera singular però també des d'una dimensió comunitària ja que porta totes aquelles vivències de les seves ancestres i tot allò significat des de les pròpies genealogies.

Entre totes creem un context de confortabilitat. Comencem donant la benvinguda a la **Diversitat** i demanem que cadascuna es posi còmoda amb totes les coses que ha portat: coixí, màrfega, cadira... dins del cercle de Seguretat. Allò que ens porta el treball de saber-nos diverses és la desarticulació dels estereotips que hem construït socialment al voltant del concepte de víctima. És des de la singularitat de cada dona, posant en valor i en estima la singularitat de cadascuna de les dones, que construïm la diversitat com a riquesa.

Avança el matí amb diferents propostes i acabem amb la performance de les baietes, és un acte que vol significar el treball de neteja, que porta un moviment per connectar amb la força pròpia i reconèixer les nostres ancestres, les nostres avantpassades que es trobàvem per netejar la roba al riu o als safareigs públics. Aquests eren espais en què les dones teixien comunitat i en què s'acompanyaven les unes a les altres a fer camí, moltes vegades enmig de contextos hostils i difícils en què la violència sexual era silenciada com

a estratègia de supervivència.

Parlem de com ens hem sentit, compartim abraçades i ens donem espai per poder digerir tot allò que ha passat pel nostre cos. Per algunes ha estat un moment molt especial, per d'altres un transit dolorós.

És hora de dinar i aquesta estona ens permet conèixer-nos millor, saber-nos i preguntar-nos allò que més ens inquieta i ens interpel·la. És un moment especial perquè el menjar ens apropa a l'experiència del plaer i del cos i ens dona l'oportunitat de restituir-nos en un acte que el patriarcat ens censura: gaudir de l'acte d'alimentar-nos. Els patriarcat ens ha imposat la dieta com a itinerari obligatori per acomplir amb el seu cànon de bellesa. Potser per aquesta raó apropiem-nos juntes del plaer de menjar i compartir és, en ell mateix, un acte de desobediència, una acció de radicalitat política que dilueix un poquet els mandats patriarcals que hem integrat i ens condicionen el viure i la llibertat.

Una cultura obsesionada con la delgadez femenina no está obsesionada con la belleza femenina, sino con la obediencia femenina. La dieta es el sedante político más potente en la historia de las mujeres; una población loca en silencio es un grupo tratable. (...)

La "belleza" es un modelo cambiario, como el patrón oro. Como cualquier economía, está determinada por la política, y en la era moderna occidental es el último y el mejor de los sistemas de creencias que mantienen intacta la dominación masculina. Al asignar valor a las mujeres en una jerarquía vertical de acuerdo a una norma física impuesta culturalmente, se expresan relaciones de poder en las cuales las mujeres deben competir por los recursos que los hombres se han apropiado. (...)

El mito de la belleza no habla para nada de las mujeres. Habla de las instituciones de los hombres y de su poder institucional.

Naomi Wolf, El mito de la belleza

Ens hi tornem a posar, comencem la tarda amb un espai de paraula i presentem una acció de treball que obre a participar de l'experiència de reapropiació del propi cos, cadascuna des de la seua pròpia realitat i des de la seua pròpia vivència. És una proposta que té el desig de portar consciència a les limitacions que ens imposa el patriarcat i a fer ús de la potència creativa que representa reapropiar-nos d'allò que en principi ens censura. És una acció que arranca amb timidesa però que poc a poc creix en ritme i astúcia.

És ben cert que les dones en els espais comunitaris que teixim hi trobem les eines i l'agència per transformar els significats i autoritzar-nos la veu per nombrar i per portar sentit i mesura al món que habitem des d'un ordre simbòlic que està fora del patriarcat. I, per poder-nos sanar del dolor i del dany sabem de la importància de connectar-nos al cos i a l'experiència encarnada del plaer, del propi plaer de viure lliures de patriarcat.

Acabem, abans de tancar el taller i acomiadar-nos, amb un paper de seda i un llapis i la ferma voluntat d'escriure o dibuixar, de significar d'alguna manera, totes aquelles coses que ens fan mal i de les que ens en volem desprendre, allò que ens fa nosa i que ja no volem dur dins la motxilla que carreguem a l'esquena. Ho apuntem tot i llencem el paper dins d'una olla. És un gest que vol recordar totes les dones que varen ésser assassinades sota l'acusació de bruixeria, un acte de record i de memòria històrica. I després ballem, juntes, perquè ens sentim ames i mestresses de nosaltres mateixes. Amb el cos connectat i amb l'energia

que hem aconseguit condensar ens decidim a cremar i fer fora totes les pors, tots els fantasmes i tot allò que ens fa mal i que hem apuntat en els papers que acaben sent cendra dins de l'olla.

Durant el Taller no hem entrat a explorar els relats explícits que recullen la vivència de cada dona, les agressions sexuals que cadascuna hem patit i la forma en com ens han soscavat o ens han trencat el cos i l'ànima, justament perquè allò que el Taller vol mostrar és que hi ha altres maneres per guarir-nos i acompanyar-nos en el procés de sobreviure a les violències sexuals. Sentim que el Taller n'és testimoni i que és important seguir treballant en aquesta línia.

Tanquem la sessió i ens acomiadem. Marxem amb el cos remogut, amb més energia i amb el desig de compartir amb altres dones el que hem viscut durant el Taller.